

תנאי למתן תורה: גמילות חסדים.

[שיחה 5 לשבועות – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו אוצרות התורה, כרך ב' בחלק "מועדים".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

חמש מגילות יש בתנ"ך. לפי הנחיית ר"ד אבודרהם (ומובא בביאור הגר"א לשו"ע או"ח סי' ת"צ ס"ק י"ד) אנו קוראים:

- **שיר השירים** בפסח, לסמל אהבת ה' וישראל זה לזה, כאהבת חתן וכלה, בעת שנתהוו לעם.
- **רות** בחג שבועות, כמו שהיא התגיירה כך עם ישראל התגייר בעת מתן תורה (וי"א בגלל שאז נפטר דוד המלך, שהיה מצאצאי רות. וטעם זה צריך הסבר, ויבואר בסוף השיחה).
- **מגילת איכה** – בט' אב.
- **מגילת קהלת** – בחג הסוכות, כי בעת האסיף עלול האדם להתגאות ברכושו ולהרגיש חשיבות יתרה. לכן טוב אז להקביל עיני עוה"ז.
- **ומגילת אסתר** – בפורים.

כאן נתרכז רק בענין קריאת מגילת רות בחג השבועות.

"רבי זעירא שאל: כיון שמגילה זו אין בה לימוד הלכות, אין בה לא טומאה ולא טהרה ולא איסור ולא היתר, למה נכתבה? – ללמדך שכר טוב לגומלי חסדים" (מדרש רות רבה ב, יג).
כלומר, כאשר ערפך ורות ליוו את נעמי בדרכה חזרה לא"י, נעמי הפצירה בהן לחזור לבית הוריהן "לכנה שובנה... יעש ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי" (א, ח). כלומר, חסד בענין הנישואין עם מהגרים שבאו למואב, וחסד שהתלוו לאם השפולה. "שובנה... כי זקנתי מהיות לאיש... הלהן תשברנה, הלהן תענגנה?" (א, ב). היא דברה דברי-שכל ותבונה, וערפה חזרה בה אך רות "דבקה בה".

וכבר הזכיר הגר"א (בביאורו למגילת רות) "ותרא כי מתאמצת היא ללכת", כלומר הבחינה בה בהילוכה הפך שקבלה עליה באמת עול מצוות, בדיוק כמו שמצאנו בריש לקיש שכאשר ר' יוחנן הציע לו לחזור לבית המדרש, אפסו כוחותיו מלחצות שוב את הירדן בשחנה. כי תורה "מתשת כוחו של אדם" (סנהדרין כו, ג), וכך אירע כאן גם לרות.

ויפה כתב "שם משמואל" בשם "אבני נזר" (במדבר, דף נו) שכאשר נעמי גילתה לה עונשן של עבירות לאדם הנכלל בעם ישראל, ענתה לה "באשר תמותי אמות, ושם אקבר" (א, יז). וחז"ל פירשו שאמרה לה על ד' מיתות בית דין, ועל בתי קברות נפרדים לחייבי-מיתות החמורים של סקילה ושריפה, ולחייבי מיתות קלים של חרב וחנק (במות מז:). – לא השיבה לה כי תשמור את עצמה יפה שלא תכשל בעון ולא תתחייב במיתת בית דין, אלא אמרה "על דעת כך". אם בגלל גרותה היא תכשל ותגיע לידי עונש מיתה, גם זה כדאי לה ושוה לה ומקובל עליה.

הרי כאן ההתמסרות המוחלטת, כמו שהסכימו ישראל כאשר אמרו "נפשי יצאה בדברו".

חסד של רות לא נסתיים רק בהתלוות לחמות-זקנה, אלא גם כאשר היו זקוקים לפרנסה, היא שטרחה בימי קיץ הלוהטים ללכת ללקוט עוללות ופרט בשדות, במקום להשתמט ולהטיל העול על בת א"י, חמותה.

שוב כשנודע לבועז, ענה: "הוגד לי כל אשר עשית... ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום, ישלם ה' פְּעֻלָּתְךָ ותהי משכורתך שְׁלֵמָה" (ביא).

אח"כ כאשר הגיע תור לבקש מבוועז לייבמה עבור הצלת נשמת בעלה המת (כפי פירוש המלבי"ם), ומובא בילק"ש כי היא היתה בגיל 40 ובוועז בגיל 80, אמר לה "היטבת חסדך האחרון מן הראשון, לבלתי לכת אחרי הבחורים". (ג/ג) כי אמרו שם במדרש [ר"ר ד, ד.] על פסוק "וַיִּקַּר מִקְרָהָ" (ב/ב) כי רות היתה יפה ביותר.

ובכן, כל התורה כולה מבוססת על גמ"ח. "תורה תחילתה גמ"ח (שה' הכין לאדם הראשון ולאשתו כתנות עור וילבישים) וכן סופה גמ"ח". (עת שה' קבר את משה רבנו) (סוטה יד.). כבר אמרו בעלי גימטריאות כי "גמילות חסדים" בחשבון "תורה", ולכן רות זכתה לתורה בגלל מעשי גמ"ח שלה.

סג סג

כן מצאנו אצל דוד המלך.

כאשר רצפה בת אִיָּה ישבה כמה חדשים לשמור על הגופות של התלויים שלא יאכל אותם עוף השמים (שמו"ב כא, ט), "נשא דוד קל וחומר בעצמו, ומה זו שהיא אשה כך עשתה לגמ"ח, אני שאני מלך על אחת כמה וכמה. מיד הלך לגמול חסד... ויקח את עצמות שאול, ויקברו את עצמות שאול... והעביר אותם בכל שבט ושבט כדי שכולם יצאו לכבודו". (במדבר רבה, ח).

ועוד אמרו: "לעולם יגמול אדם חסד אפילו עם מי שהרע לו, ולא יהיה נוקם ונוטר, וזה דרכם של ישראל קדושים" ("מדרש לעולם", ז). ולכן: "דוד המלך מה היה עושה, גומל חסד לכל" (קוה"ר ז', ג' שורות לפני ד"ה "טוב ללכת אל בית אבלי"). ומפרש שם מהרז"ו שפמות שמואל הנביא אמנם נבל עשה מרזחין, אבל דוד מסר נפשו להקהיל קהילות להספיד על שמואל, ולא חש לסכנה שיוודע לשאול על מקום הימצאו וירדוף אחריו כדי להורגו, ואמר דוד: "אפילו הורג או נהרג, או רודף או נרדף, אני גומל לו חסד כמו לצדיק, כי הכופר בגמ"ח ככופר בעיקר".

וכן: "אמר לו דוד, אמרת [אתה הקב"ה] "חסד חפצתי ולא זָבַח" (הושע ו, ו) — בחסד אני מקלסך, ולא חסד אחד בלבד אלא חסדים הרבה". (ילק"ש תהלים פרק פט).

סג סג

הרי ברור לנו שהמפתח לקבלת התורה, היא רק חסד.

מובא במדרש (שמות רבה כ"ח): "ומשה עלה אל האלהים, באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה (על שמעיו להוריד תורה נשגבה לתחום של קרוצי חומר בשר ודם) עשה הקב"ה קלסטרין של פניו דומה לאברהם. אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישים הימנו, לא זה שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו? (כאשר באו ג' מלאכים לביתו של אברהם אחרי שנימול). אמר הקב"ה למשה, לא ניתנה לך תורה אלא בזכות אברהם" עכ"ל.

והמדרש תמוה, מה רְוּחַ יש בְּלַרְמוֹת את המלאכים בשינוי פרצוף?

מסביר מהר"ל: "מפני שהיה אברהם גומל חסד וטוב לבריות, וזהו מדת המלאכים שהם משפיעים הטוב. אבל במשה נמצא לפעמים שהיה כועס שנאמר 'שמעו נא המורים' (במדבר כ') ואין זה ממדת המלאכים (שכתוב אצלם 'אשר משרתיו... כולם אהובים כולם ברויים... ונותנים רשות זל"ז כולם כאחד"). לכן עשה הקב"ה קלסטר פניו של משה כדמות אברהם, פירוש כי לגומלי חסדים יש קלסטר מיוחד, המורה על הטוב, כי אין להם פני כעס. לכן היה אפשר לו (למשה) להכנס במחיצת המלאכים". (גיבורות הי"י, פרק לו)

ומה הוא התוכן הפנימי של גמ"ח שבכווחו לפעול הדבר הגדול הזה?

התשובה: "גומל" שהאדם מפריש מעצמו, ונותן לאחרים ממה שהוא עצמו זקוק לו. מובא ביבמות (סג.) המלוה סלע לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אומר 'אז תקרא וה' יענה'. פירש הרב אשר ווייס הי"ד (ראב"ד בטרנסלבניה), שאין "בשעת דחקו" מוסב על העני כי אם כן מה חידש כאן, הרי כל עני ועני נמצא בשעת דחקו! אלא הכוונה לדחקו של התוֹרֵם שגם הוא כעת נדחק, ואעפ"כ הוא מלחיץ את עצמו כדי לעזור לזולתו. כן, מי שיש בו מדת החסד, יש בו זיכוך החומר ונהיה רוחני יותר, וראוי הוא לתורה.

דבר זה בא לידי גילוי דוקא אצל רות.

הלא דואג האדומי טען כי דוד הוא פסול מלבוא בקהל ישראל כי פסוק מפורש הוא "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'". ענה אבנר: אבל הרי הפסוק הוא לשון זכר, מואבי ולא מואבית. דחה אותו דואג (שהיה ראש הסנהדרין, והיה חריף-העיון. / "אמר רבי אמי, שלוש מאות קושיות היקשו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר" (ראה רש"י ג' פירושים) [נחגיגה טו:]). א"כ תלמד ג"כ "ממזר, ולא ממזרת" או "מצרי ולא מצרית". ענה לו אבנר כי הפסוק עצמו נתן נימוק אצל מואב "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים" (דברים כג, ד). ומי דרכו לצאת, רק הזכרים – כי הנקבות הן צנועות ונשארות באהליהן, ולא עליהן תלונונינו. דחה שוב דואג, א"כ היו צריכים לצאת גברים לקראת גברים ונשים לקראת נשים! ועל זה נשאר אבנר ללא מענה. עד שבא עמשא והביא שמועה ומסורת ממה ששמע בבית דין של שמואל, קבלה למשה מסיני, וכדברי אבנר, מפי דיוק המקרא ("מואבי ולא מואבית") ולא מפני תכונתם שבזו אין הבדל בין זכרים לנקבות. ובכן סוף כל סוף התכונה הלאומית של מואב, בין זכרים ובין נקבות, היא אכזריות ואטימות מלעשות חסד.

וכאשר רות התגברה על תכונת אומתה ושינתה את עצמה, הרי היא הפעילה כח גדול ונהדר לפרוץ ממצבה הלאומי להכנס אל תחום הקדושה. וזהו דבר גדול המעיד על כח בחירה חפשית לשנות את המזל. אדמו"ר מסוכצ'וב ב"ש משמואל" (דף סד) אומר על מעשה כפיית הר כגיגית, שאין לך דבר שכל כך ימנע את ההתלהבות וההתקרבות מרצון כמו כפייה חיצונית. כאשר חניך מתנדב לעשות דבר טוב, ומודיעים לו שאין לו ברירה ומאלצים אותו בכל מחיר לעשות כך, תיכף סר ממנו רצונו ותשוקתו. ובכן, מבחינה חינוכית למה ה' עשה כך לישראל, אחרי שכבר הצהירו "כל אשר דבר ה' נעשה"? עונה הרב שזהו דוקא מה שה' רצה, שתהיה להם נטייה טבעית להרתע ולהשתמט ולסגת מן ההתלהבות הראשונית, ובכל זאת יתגברו עכשיו בעוז פנימי של רצון טהור, למרות המכריח והמאלץ החיצוני.

[תוספת התלמיד. ואולי ניתן לחזק כיוון זה, כי התורה מציינת "כי לבעבור נְסוֹת אתכם בא האלהים", והרמב"ן, אבע"ז אור החיים ועוד פירשו דלא כמו רש"י שפירש "לגדל אתכם" – אלא לנסות ולבחון אתכם. ושמה זהו הניסיון האמור]

כך בענין גמ"ח, במה שהאדם מתגבר על האהבה האנוכית וחושב על הזולת, בכך זוכים להכנס לאהלי תורה. זהו הקשר בין מגילת רות למתן תורה. וכן מצאנו כי דוד היה בעל נטיות אכזריות. "כיון שראה שמואל את דוד נתיירא, אמר זה שופך דמים כעש?!" (שכשהביאוהו ראה שמואל ש - "והוא אדמוני"! [שמואל א' טז, ב]) אבל נחה דעתו כי "עם יִפֶּה עינים" (המשך הפסוק) – דהיינו, שמה שהוא שופך דמים, זה ע"פ ומדעת סנהדרין". (ילק"ש שמו"א טז). דוד התגבר לעשות פעולותיו על פי דעת תורה.

וה' משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ("את מספר ימך אמלא", עיין קידושין לח.) כי דוקא בשבועות הגיע אף הוא לשלימות במדה הנ"ל. וכאשר האדם תם ונשלם, אזי הוא מסתלק מעולם הזה והולך לעולמו לקבל שכרו. (ישע"ר הגלגולים" לאריז"ל, הקדמה ז', דף כט). בזה מוסבר למה נפטר דוד ביום שבועות.